

Olf Praamstra. *Busken Huet. Een biografie.* SUN

W.F. Hermans, complimenteus als altijd, noemde hem een 'kampioen-overschrijver'. Olf Praamstra daarentegen ziet in hem 'de belangrijkste criticus die Nederland gekend heeft'. Allebei hebben ze het over Conrad Busken Huet (1826-1886) en allebei hebben ze gelijk. Wie zou die belangrijkste criticus anders moeten zijn? Maar om het te worden moest Huet aankloppen bij het buitenland, in het bijzonder bij de Franse criticus Sainte-Beuve, als wiens 'leerling' hij zichzelf beschouwde, want in Nederland waren inspirerende voorbeelden onvoldoende voorhanden.

Berucht is de lof voor zijn landgenoten in *Het land van Rembrand (1882-1884)*, Huets meest gelezen boek en nog altijd een interessante cultuurgeschiedenis van de Gouden Eeuw: 'Uit hun aangeboren vadsigheid, hunne onverschilligheid omtrent de openbare zaak, hunne neiging een onbekommerd en zelfzuchtig leven van huiselijken vrede en persoonlijke welvaart te leiden, hebben in 1572 de Nederlanders zich krachtig opgeheven'. Helaas waren ze daarna weer teruggevallen in de vadsigheid en zelfgenoegzaamheid van weleer, en zo trof Huet ze aan toen hij op 28 december 1826 in den Haag werd geboren.

Het werd het begin van een levenslange haat-liefdeverhouding, die nu door Praamstra in een lijvige biografie is geboekstaafd. Alles wat Praamstra weet van Huet (en dat is heel veel) is in deze biografie terecht gekomen, inclusief grote lappen van zijn dissertatie over Huets literaire kritieken (*Gezond verstand en goede smaak*) uit 1991. Wie zich ooit nog met Huet wil bezighouden, zal niet om dit boek heen kunnen. Gelukkig is het lezen ervan allerminst een kwelling, ondanks enige redundantie, want Praamstra schrijft helder en onderhoudend, terwijl de nadruk ligt op de wisselwerking tussen Huet en zijn omgeving. Daardoor is de biografie ook een kleine cultuurgeschiedenis van de Nederlandse negentiende eeuw geworden.

Maar de spanning in het levensverhaal komt van Huet zelf en van zijn grote talent om zijn omgeving tegen zich in het harnas te jagen. Bijvoorbeeld met de harde kritieken die hij tussen 1862 en 1865 in *De Gids* schreef; als de 'beul van Haarlem' is hij er de literatuurgeschiedenis mee ingegaan. Genadeloos nam Huet zijn slachtoffers te grazen, omdat ze (zoals Cats of Bilderdijk) in zijn ogen ten onrechte werden opgehemeld, of omdat ze (zoals de talloze tijdgenoten die hij de toegang tot diezelfde literatuurgeschiedenis versperde) niets bleken voor te stellen, zodra hij hun werk vergeleek met wat er in de rest van Europa werd geschreven.

De Europese literatuur was Huets standaard, en hij kon het niet uitstaan dat de Nederlandse literatuur in dat grotere verband geen enkele rol speelde. Naar eigen zeggen was hij enkel zo negatief 'om licht en lucht te maken, gelijk een mijnwerker doet wanneer hij zich begraven gevoelt onder nederstortend puin'. Door hen te tuchtigen hoopte hij zijn schrijvende landgenoten tot betere prestaties op te zwepen. Groot was zijn teleurstelling dat dat maar niet wilde lukken en even groot zijn verbazing dat die landgenoten deze aanpak zelden op prijs wisten te stellen.

Praamstra verbaast zich een stuk minder. Huet gooide keer op keer zijn

eigen glazen in, en dat hij achteraf nooit begreep waarom het binnen nat werd tekent zijn onvermogen om te beseffen wat zijn woorden aanrichtten. Een tekort in zijn karakter, oordeelt Praamstra, maar dat karakter had ook een 'duistere kant', een wrede trek die maakte dat hij van zijn 'executies' (zoals hij het zelf noemde) genoot. Dat nam men hem misschien nog het meest kwalijk. 'Huet was een beul die lachend het vonnis voltrok', schrijft Praamstra, zonder overigens op grond hiervan diens idealisme in twijfel te trekken.

Die wreedheid moet inderdaad een karaktertrek zijn geweest, want van 'executies' was al sprake toen Huet, afstammeling van Franse hugenoten, nog predikant van de Waalse kerk in Haarlem was en hij voor het eerst zijn polemische talent aanboorde ter verdediging van een of andere kerkelijke zaak. Ziedaar het grote voordeel van een biografie: het *hele* leven komt aan bod, niet enkel het deel waarmee de grootste roem is behaald.

Praamstra besteedt terecht veel aandacht aan Huets Haarlemse predikantenjaren, die hem ook in de Nederlandse kerkgeschiedenis een plaatsje hebben opgeleverd, als vertegenwoordiger van de moderne, vrijzinnige theologie die mede de weg heeft bereid voor de latere secularisering. Huet zelf is die weg al in de negentiende eeuw tot het eind gegaan, maar de leden van zijn gemeente, die hem tot dan toe op handen droegen, ging dat veel te ver. Na de publicatie van zijn *Brieven over den Bijbel* (1857-1858) stroomden de kerkbanken leeg. Nooit meer is Huet bij leven en welzijn zo populair geweest als in de jaren daarvóór, toen de vrijgezelle dominee in Haarlem als het 'enfant chérie' van de dames gold.

Dat laatste was misschien ook niet meer nodig na zijn huwelijk (in 1859) met Anne van der Tholl, de dochter van een apotheker en om die reden nauwelijks welkom in de hogere burgerij waaruit de Waalse Kerk haar leden recruteerde. Het huwelijk leidde tot een isolement, dat de beide echtelieden niet onwelkom was, omdat zij in feite aan elkaar (na 1860 hoorde ook hun zoon Gideon daarbij) genoeg hadden. Toen de moeilijkheden in Haarlem begonnen, schreef Huet aan Anne dat zijn eenzaamheid hem niets kon schelen, 'zoo ik u maar heb, u en de drukpers'.

De drukpers staat hier voor het verlangen naar invloed, eerst in de kerkelijke, later in de literaire wereld. Een invloed die Huet hartstochtelijk wenste, zoals Praamstra betoogt, ook al was hij met zijn niets en niemand ontziende geschriften (die door het toegenomen isolement ook bijna niemand meer *hoefden* te ontzien) zelf degene die haar in de weg stond. In de dagelijkse praktijk ging de drukpers op een heel andere manier bij zijn leven horen. Na zijn vertrek bij de Waalse Kerk, werd hij – om het geld - redacteur van de *Opregte Haarlemsche Courant*. En toen hij zich in 1865 gedwongen zag afscheid te nemen van *De Gids*, omdat hij met twee artikelen bijna de hele redactie van zich had vervreemd (uitgezonderd Potgieter, die hem altijd heeft gesteund en aangemoedigd), werd hij voor zijn levensonderhoud geheel afhankelijk van de journalistiek.

Dat is tot aan zijn dood in 1886 zo gebleven, vanaf 1868 in Nederlands-Indië (waar hij een eigen dagblad oprichtte, in financieel opzicht een 'bodemloze put', aldus Praamstra) en vanaf 1876 in Parijs, waar hij bleef schrijven voor zijn Indische krant. Deze harde werkelijkheid, die hoogstens werd verzacht door de luxe die

Huet en zijn vrouw zich permitteerden (want met het verdiende geld werden de schulden niet afbetaald), is de keerzijde van het literaire idealisme dat bij hem de religie verving. De literaire 'fakkeldrager van de beschaafde maatschappij' was tevens de gevangene van een journalistieke tredmolen.

Het heeft hem niet verhinderd zijn literair-kritische werk voort te zetten, in zijn eigen krant en in diverse literaire tijdschriften. Om de haverklap kwam hij daarbij in opspraak, soms ook vanwege zijn anti-liberale en anti-parlementaire opvattingen: Huet was een voorstander van de verlichte despotie en nam het Willem III kwalijk dat deze, in weerwil van zijn welgemeende aansporingen, terugdeinsde voor een staatsgreep. Net als in Frankrijk, waar Louis-Napoleon (de latere Napoleon III) in 1851 de macht gegrepen had, zou dat de lagere klassen ten goede komen, geloofde hij, want van de liberalen viel op dit vlak niets te verwachten.

Met zulke denkbepelden (autoritair én sociaal) vond Huet in Nederland geen enkele weerklank, behalve een eeuw later bij de NSB, die in hem een voorloper meende te kunnen begroeten. Toch was het niet zo dat Huet niet gelezen werd of geen grote reputatie genoot. Hoewel hij zichzelf mislukt en miskend achtte, was hij op een bepaalde manier wel degelijk populair. Het publiek dat telkens schande riep, hield stiekem van leedvermaak. Toen hij zijn werk begon te verzamelen onder de titel *Literarische Fantasien* (of varianten daarvan), vonden de delen gretig aftrek. De kranten en tijdschriften waaraan hij meewerkte, werden vooral voor zijn stukken gekocht en gelezen.

Waarom? Om dezelfde reden als waarom we nu nog steeds liever zijn proza lezen dan dat van bijna al zijn tijdgenoten. Huet kon schrijven. Ook in de negentiende eeuw moesten vriend en vijand dat toegeven. Hij is altijd levendig en, bij alle sarcasme en venijn, ook vaak geestig. Het geheim van Huet bestaat uit zijn stijl,[zijn in woorden gevangen drift. Stijl was zijn manier van leven. Een grotendeels plaatsvervangend leven, al was het maar omdat hij zo verschrikkelijk veel heeft geschreven. Die stijl] is ook meteen het enige waarin hij werkelijk origineel was, want als theoloog en criticus hield hij er voornamelijk tweedehands ideeën op na, ook al waren die voor de meeste van zijn Nederlandse lezers nog altijd veel te nieuw. Hier zit het gelijk van Hermans toen hij hem een 'kampioen-overschrijver' noemde.

Het was niet vriendelijk bedoeld. Hermans schreef het in *De raadselachtige Multatuli*, een boek waarin hij vrijwel alle meningen van Multatuli tot de zijne heeft gemaakt. En Multatuli had zich na aanvankelijke vriendschap en bewondering van Huet afgekeerd, toen hij erachter kwam dat deze bij zijn vertrek naar Nederlands-Indië in ruil voor de reiskosten een regeringsopdracht ter breideling van de Indische pers had geaccepteerd – zonder hem (die voor de introductie bij de betreffende bewindslieden had gezorgd) er iets van te zeggen. Sindsdien placht Multatuli het woord van een andere vijand te citeren: 'Met Busken Huet wil ik geen andere aanraking hebben dan door middel van de punt van mijn laars'.

Lees je Praamstra's biografie aandachtig, dan wordt het echter steeds merkwaardiger dat Hermans zich zo negatief over Huet heeft uitgelaten (elders is

hij ook positiever), aangezien beide auteurs zoveel gemeenschappelijk blijken te hebben: van de haat-liefdeverhouding met Nederland tot de vrijwillige 'ballingschap' in Parijs, van het spoor van conflicten en gebroken vriendschappen tot de altijd op de man spelende polemisch-kritische stijl. Er is alleen één groot verschil: Hermans kon geweldige romans schrijven, Huet niet.

Hij heeft het wel geprobeerd, maar zijn bekendste roman *Lidenyde* (1868) kan niet in de schaduw staan van zelfs een mindere Hermans, hoe smeug de inhoud hier en daar ook is, met aan het slot een echtgenoot die zijn overspelige vrouw te lijf gaat met een hondenzweep nadat hij haar minnaar tot zelfmoord heeft gedwongen. Huet was geen romancier, ook Praamstra geeft dat toe. We zullen het daarom moeten doen met de criticus, en die is vergeleken met een romanschrijver altijd in het nadeel, zeker wanneer hij schrijft (zoals elke goede criticus) over boeken die als gevolg van zijn oordeel door het nageslacht niet meer gelezen worden. Gelukkig kan een enerverende biografie in zo'n geval uitkomst bieden. Huet mag Praamstra dankbaar zijn.

(*NRC Handelsblad*, 1-6-2007)